

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

ГРИНЧУК Марія Василівна

**Заощадження та інвестиційна діяльність
домогосподарств на фінансовому ринку України /
Households' savings and investment activities in the
financial market of Ukraine**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма - Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ФФзм-21
М. В. Гринчук

Науковий керівник:
д.е.н., професор, О. П. Кириленко

Кваліфікаційну роботу допущено до захисту:

" __ " _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
_____ **А. І. Крисоватий**

ТЕРНОПІЛЬ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНОГО РЕСУРСУ	6
1.1. Теоретичні основи заощаджень домогосподарств	6
1.2. Роль заощаджень домогосподарств у забезпеченні їх фінансової стійкості	12
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ, ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ ТА ЇХ ІНВЕСТУВАННЯ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	16
2.1. Тенденції формування доходів і здійснення заощаджень домогосподарствами	16
2.2. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансового ринку України	20
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ	25
3.1. Перспективи розвитку фінансового ринку України	25
3.2. Шляхи підвищення рівня фінансової грамотності в контексті активізації інвестиційної діяльності домогосподарств	29
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Проблеми фінансів домогосподарств останніми роками досить активно досліджуються як в західній науці, так і вітчизняними вченими. В цьому контексті доцільно зазначити таких українських вчених, як Дубина М., Качула С., Кізима Т., Кириленко О., Лисяк Л., Мульська О., Пшик Б., Рамський А., Сидорчук А., Ясінська Н. Питання, які розглядають вчені у сфері фінансів домогосподарства, це – формування доходів і здійснення видатків, заощадження та інвестиційна діяльність домогосподарств на фінансовому ринку України, шляхи подолання бідності, притаманної значній кількості домогосподарств, інструменти забезпечення домогосподарств від сучасних фінансових викликів, зокрема, пов'язаних із воєнним станом та великими масштабами міграції населення та зростанням рівня його соціальної незахищеності. Окрема увага приділяється проблемам підвищення фінансової грамотності населення, як основи для зміцнення фінансів як окремих осіб, так і домогосподарств. Крім того, новим напрямком наукових досліджень у цій сфері є питання фінансової грамотності молоді і, в тому числі, дітей.

Незважаючи на наявність великої кількості досліджень, які стосуються фінансів домогосподарств, фінансової грамотності та фінансової поведінки, багато питань залишаються малодослідженими та потребують нових наукових пошуків. Мова йде про такий важливий аспект дослідження даної сфери, як особливості формування доходів, заощаджень та інвестицій домогосподарства в умовах появи нових ризиків і загроз, зокрема під час воєнного стану в Україні. Необхідно виробити конкретні практичні рекомендації, які можна використовувати для зменшення небезпеки, яка сформувалася для багатьох домогосподарств та створення умов для їх нормальної життєдіяльності. Важливі завдання в даний час стоять перед фінансовим сектором і фінансовим ринком України, адже саме у цих сферах домогосподарства можуть сформувати свої заощадження, зберегти їх, інвестувати у різноманітні фінансові інструменти. Саме в умовах воєнного стану підвищилась потреба у додатковому захисті

доходів громадян, підвищені рівня їх фінансової грамотності на тлі подальшого вдосконалення та модернізації фінансового ринку України. Тому дослідження зазначених питань є актуальним в сучасних умовах розвитку нашої держави.

Мета роботи – дослідити сутність заощаджень домогосподарств та процесу їхнього інвестування на фінансовому ринку України та обґрунтувати пропозиції щодо активізації даної діяльності як основи підвищення рівня добробуту домогосподарств.

Завдання дослідження:

- розглянути теоретичні основи та сутність заощаджень домогосподарств;
- дати характеристику ролі заощаджень домогосподарства у забезпеченні їх фінансової стійкості;
- охарактеризувати сучасний стан та тенденції розвитку фінансового ринку України;
- виявити тенденції формування доходів та заощаджень домогосподарств та їх інвестування на фінансовому ринку України;
- розглянути перспективи розвитку фінансового ринку України в контексті активізації інвестиційної діяльності домогосподарства;
- визначити шляхи підвищення рівня фінансової грамотності для активізації інвестиційної діяльності домогосподарства.

Об'єкт дослідження – заощадження домогосподарств як важлива умова їх добробуту та джерело інвестиційних ресурсів на фінансовому ринку України.

Предмет дослідження – теоретичні і практичні аспекти інвестування заощаджень домогосподарств на фінансовому ринку України.

Інформаційна база дослідження – нормативні акти, які регламентують фінансові операції домогосподарств, інвестиції, функціонування фінансового ринку України, монографії, статті у фахових журналах, матеріали науково-практичних конференцій, дані статистичних збірників, навчально-методичні матеріали, інформація з офіційних сайтів фінансових організацій та державних регуляторів.

Практичне значення роботи – матеріали дослідження можуть бути використані в роботі фінансових та громадських організацій, а також у навчальному процесі.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що на основі опрацювання низки нормативних, наукових, аналітичних джерел систематизовано шляхи активізації інвестування заощаджень домогосподарств України в умовах модернізації фінансового ринку та підвищення фінансової грамотності населення.

Результати дослідження пройшли апробацію на наукових конференціях, які проводилися кафедрою фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету і опубліковано двоє тез доповідей у збірниках конференцій:

1. Кириленко О., Гринчук М. Роль заощаджень домогосподарств у забезпеченні їх фінансової стійкості.

2. Кириленко О., Гринчук М. Теоретичні основи заощаджень домогосподарств.

Структура роботи – вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел з 50 найменувань, 6 додатків. Загальний обсяг роботи – 56 стор.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНОГО РЕСУРСУ

1.1. Теоретичні основи заощаджень домогосподарств

Фінанси домогосподарств – це окрема сфера фінансових відносин, які виникають у складі фінансової системи кожної країни. Ці відносини пов'язані з формуванням, розподілом та використанням доходів домогосподарств. Протягом останніх десятиліть в умовах переходу України до ринкового господарювання увага до проблем оптимальної організації фінансів домогосподарств значно зросла. Справа в тому, що домогосподарства, поряд із суб'єктами господарювання, складають основу фінансової системи, і від того який їх фінансовий стан залежить певною мірою успішність функціонування фінансової системи загалом, поряд із великим впливом на це реального сектору економіки, публічних фінансів, фінансового ринку.

Окремим напрямком сучасних досліджень у сфері фінансів домогосподарств стали питання формування та використання заощаджень домогосподарств. За визначенням Кізими Т. *«заощадження домашніх господарств є частиною доходів населення, яка залишається після сплати обов'язкових платежів та здійснення поточних споживчих витрат і яку члени домашніх господарств вкладають передусім у фінансові (рідше – нефінансові) активи з метою отримання майбутніх доходів або відкладають (виводять на певний період часу з особистого користування) з метою задоволення майбутніх потреб»* [1, с. 300]. У такому підході автор робить акцент на механізмі формування заощаджень, а також основних цілях, які при цьому ставлять перед собою домогосподарства.

Теорія і практика підтверджують, що існування домогосподарств безпосередньо залежить від можливості ними формувати заощадження, які становлять частину фінансових ресурсів, що знаходиться у їхньому

розпорядженні; такі ресурси нагромаджуються у формі вільних коштів, що утворюються після задоволення першочергових потреб. До видатків, пов'язаних з поточним (першочергові видатки) функціонуванням домогосподарств, належать видатки на харчування, придбання одягу і взуття, побутової техніки, ліків, оплата лікування, житлово-комунальних послуг, навчання членів домогосподарства, плата за утримання дітей в дошкільних закладах, сплата податків членами домогосподарства та інше.

Бурхливий економічний розвиток сучасних країн здійснює значний вплив на формування потреб членів суспільства, відбувається їх суттєва трансформація та докорінна зміна пріоритетів у використанні власних ресурсів. І тому на сьогодні до видатків на першочергові потреби домогосподарств повною мірою можна відносити і видатки, пов'язані з щорічним відпочинком, придбанням транспортних засобів, внески по іпотеці тощо.

Таким чином видатки домогосподарства можна поділити на першочергові та видатки, пов'язані з досягненням перспективних цілей і завдань. На жаль, у більшості українських домогосподарств сукупні доходи усіх членів дають можливість лише задовольняти першочергові потреби. І питання про фінансування довгострокових цілей домогосподарства, а також про можливість здійснення заощаджень, загалом не стоїть. За результатами аналітичних досліджень фахівців Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, у 2021 році лише 13% українських домогосподарств здійснювали заощадження, усім іншим домогосподарствам не вдалося забезпечити навіть достатнє харчування або постійно відмовляли собі в самих необхідних продуктах і товарах [2, с. 9].

Згідно даних Світового банку, з початком війни і, зокрема, станом на вересень 2023 р. стрімко зросла кількість домогосподарств, які перебувають на межі бідності і не можуть дозволити собі певні товари першої необхідності; таких домогосподарств нараховувалось понад 50%. Така ситуація є загрозливою, адже супроводжується збільшенням неактивного населення і скороченням зайнятого населення [3].

Визначення сутності та основних форм заощаджень, мотивів їх здійснення, джерел формування та інших питань фінансів домогосподарств в українській науковій літературі вперше комплексно проведено представницею фінансової школи Західноукраїнського національного університету проф. Кізімою Т. О. Вчена наголошує, що заощадження можуть здійснюватися на випадок непередбачених подій; крім того, для придбання товарів тривалого користування і нерухомості, а також для отримання додаткового доходу, забезпечення добробуту наступним поколінням членів домогосподарств [4, с. 302].

Сидорчук А. А. визначає заощадження як «частина фінансових ресурсів домогосподарств, яка залишається у їхньому розпорядженні після споживання та сплати податків і зборів» [5, с. 240]. Основним вектором досліджень вченого тенденції здійснення заощаджень, їх трансформація в інвестиційні ресурси домогосподарств, а також роль у досягненні фінансової стійкості домогосподарства України.

Джерелами формування заощаджень можуть бути: заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності, доходи від власності а також спадщина. Нагромадження заощаджень та їх збереження може проходити в таких формах: зберігання в готівковій формі; вкладання коштів у банківські депозити, цінні папери; придбання об'єктів нерухомості, коштовних матеріалів та каміння, а також в антикваріатні вироби [6, с. 302].

За нашими спостереженнями, в сучасних українських реаліях найбільш розповсюдженим мотивом для формування заощаджень домогосподарств є відкладення коштів на випадок настання непередбачених подій. В умовах воєнного стану важливість такої мотивації для здійснення заощаджень домогосподарствами значно зросла.

Що стосується найбільш поширених джерел формування заощаджень домогосподарствами, то такими в даний час в Україні є оплата праці і підприємницький дохід, який одержують члени домогосподарства. Певна частина заощаджень домогосподарства може бути сформована за рахунок різноманітних соціальних виплат, таких як пенсії і фінансові допомоги, за умови

достатнього їх розміру; проте це характерно для дуже незначної кількості домогосподарств України. Такі джерела заощаджень як доходи від об'єктів нерухомості або спадщина не мають значного поширення у практиці українських домогосподарств.

Важливим практичним питанням є розмір заощаджень домогосподарств. За результатами загальнонаціонального опитування щодо зайнятості і доходів домогосподарств України, проведеного групою «Рейтинг» у липні 2022 року, «41% населення відповіло, що при припиненні поточних надходжень (заробітної плати, пенсії, соціальної допомоги тощо) наявних заощаджень вистачить менше, ніж на місяць, 17% - до двох місяців, 15% - до трьох місяців, і лише кожна п'ята сім'я зможе прожити за рахунок заощаджень до пів року та довше; 45% населення відповіли, що за останні півроку економічне становище їхньої сім'ї однозначно погіршилося, ще 29% - скоріше погіршилось, у 23% не змінилось» [7, с. 65].

Достатні обсяги заощаджень домогосподарств дають змогу їм трансформувати заощаджені кошти в інвестиції, що слід розцінювати як найбільш оптимальне фінансове рішення домогосподарств. Під трансформацією заощаджень домогосподарств в інвестиції, наприклад, проф. Кізима Т. О. розуміє «механізм перетворення грошових ресурсів домогосподарства на фінансові та нефінансові (матеріальні і нематеріальні) активи з метою отримання майбутнього доходу на ці вкладення» [8, с. 321]. Вчена виділяє такі етапи процесу трансформації заощаджень в інвестиції, це:

- «- формування ресурсів, призначених для заощаджень;
- вкладення цих ресурсів у фінансові та нефінансові активи;
- отримання в результаті ефективного управління інвестиційним портфелем максимального доходу» [9, с. 321].

Слушним, на наш погляд, є обґрунтований вченою висновок щодо інвестування готівкової національної та іноземної валюти, метою якого є не стільки отримання доходу, скільки збереження вартості валюти в умовах різноманітних загроз, зокрема таких як інфляція [10, с. 322].

Проте триваюча уже четвертий рік війна в Україні значно ускладнила процеси заощадження коштів українськими домогосподарствами, а також звузила можливості їх трансформації в інвестиції. Значними перешкодами для цього процесу є серйозні внутрішні та зовнішні соціально-економічні виклики, військові дії та воєнний стан, загрозлива ситуація у сфері державних фінансів України, які загалом значною мірою залежать від зовнішніх фінансових допомог. Крім того, залишаються актуальними і такі перепони на шляху розвитку інвестування тимчасово вільних коштів домогосподарств, які мали місце і до війни, це - нерозвинутість українського фондового ринку, нестабільність умов господарювання, слабка довіра населення до державних інституцій і фондового ринку, низький рівень фінансової грамотності населення.

Після закінчення війни необхідна системна і масштабна робота урядових інституцій, спрямована на усунення зазначених викликів. Проте основною умовою формування заощаджень українськими домогосподарствами та їх інвестування, зокрема у розвиток економіки країни, є достатній розмір доходів домогосподарств, які переважно формуються за рахунок заробітної плати, пенсій та інших видів соціальних допомог, а також доходу від підприємницької діяльності. Досягнути цього можна шляхом збільшення заробітної плати, осучаснення таких вихідних показників як «прожитковий мінімум», «мінімальна заробітна плата» та інших, створення сприятливого підприємницького середовища, оптимізація оподаткування, подолання корупції.

Ми підтримуємо точку зору вчених, які вважають що, в умовах повоєнного відновлення економіки країни необхідно забезпечити стале зростання доходів громадян, підвищення їх купівельної спроможності, забезпечення справедливого розподілу суспільних ресурсів, що може стати основою для формування нової моделі функціонування країни, яка забезпечить:

- «доступні якісні медичні послуги;
- сучасну освітню систему та конкурентні освітні програми;
- кращі житлові умови та доступність житла;

розвинуту інфраструктуру населених пунктів, насамперед, соціальну, транспортну, інформаційно-комунікаційну;
екологічно безпечне середовище проживання;
безпечне соціальне середовище;
нову модель споживання та умови для здорового способу життя» [11, с. 15].

Ухвалена Стратегія розвитку фінансового сектору України (2025) спрямована, зокрема, на розвиток нових технологій і підвищення доступності фінансових послуг у банківському і небанківському секторах фінансового ринку України. Передбачені документом заходи сприятимуть розвитку технологій фінансового сектору відповідно до потреб споживачів фінансових послуг - це «поширення віртуальних каналів обслуговування, персоналізованих фінансових послуг, мобільних рішень, розвиток відкритого банкінгу та поширення співробітництва традиційних фінансових установ з фінтех-компаніями» [12, с. 20]. Загалом реалізація таких заходів призведе до активізації діяльності населення у сфері інвестування власних заощаджень, що, в кінцевому підсумку, сприятиме розвитку економіки України та забезпеченню її повоєнного відновлення.

В 2024 році в Україні було затверджено Національну стратегію розвитку фінансової грамотності, розраховану на період до 2030 року. Однією з складових зазначеної стратегії стала Рамка фінансових компетентностей молодих людей, в якій представлено і описано основні фінансові компетентності дітей і молоді України віком від 5 до 18 років [13, с. 21]. Практичне втілення намічених стратегічних завдань сприятиме підвищенню рівня фінансової грамотності і дасть змогу громадянам приймати кваліфіковані рішення щодо формування та використання власних заощаджень.

1.2. Роль заощаджень домогосподарств у забезпеченні їх фінансової стійкості

Основними мотивами для формування домогосподарствами заощаджень є забезпечення їх фінансової стійкості і фінансової безпеки, в першу чергу, у таких випадках як хвороба та необхідність проведення лікування членів домогосподарства, втрата роботи, втрата майна, зокрема із-за стихійного лиха, війни тощо. Крім того, заощадження потрібні для фінансування великих запланованих потреб, це - придбання нерухомості, транспортних засобів, оплата освітніх послуг. Одним з мотивів заощаджень є наміри щодо інвестування вільних коштів у фінансові та нефінансові активи для отримання у майбутньому доходу. Заощадження домогосподарств необхідні також і для забезпечення достойного рівня життя у старості шляхом накопичення додаткових виплат при настанні пенсійного віку членами домогосподарств.

Слід відзначити, що достатньо велика кількість українських домогосподарств в даний час позбавлена можливості формувати заощадження внаслідок недостатності доходів членів домогосподарства і змогою задовольняти за їх рахунок лише поточні і першочергові потреби. Ситуація значно загострилася протягом останніх чотирьох років із-за початку повномасштабної агресії з боку російської федерації. В країні виникла специфічна категорія людей і домогосподарств, які отримали назву внутрішньо переміщених. За різними оцінками, до 7 млн громадян покинули межі України разом із початком військових дій. Змінилася структура бізнесу, багато підприємств припинили своє функціонування із-за тимчасової окупації певних територій, зазнання руйнації і великих збитків, а також переміщення в інші більш безпечні регіони країни. Все це негативно вплинуло на рівень доходів працівників і домогосподарств, а отже стан їх добробуту.

В таких складних умовах увага дослідників спрямована на обґрунтування пропозицій щодо шляхів зміцнення фінансового стану домогосподарств, забезпечення їх фінансової стійкості і фінансової безпеки. Для вироблення

конкретних практичних рекомендацій у цій сфері необхідне теоретичне обґрунтування вихідних понять, таких як «фінансова безпека» і «фінансова стійкість» домогосподарства. Крім того, важливо знати, як фінансова стійкість і фінансова безпека домогосподарств впливають на можливість формування ними заощаджень та інвестування цих коштів на фінансовому ринку України.

Теоретико-прикладні аспекти фінансової стійкості домогосподарства розглядають низка українських вчених; в цьому контексті заслуговує на увагу запропоноване визначення фінансової стійкості домогосподарств Сидорчуком А., який вважає, що дане поняття відображає «такий стан, коли сформовані фінансові ресурси забезпечують, з одного боку, незалежність від зовнішніх джерел (коштів бюджетної системи, запозичених коштів), а з іншого – здатність погашати взяті зобов'язання» [14, с. 77]. Вчений справедливо пов'язує фінансову стійкість домогосподарств з їх управлінською діяльністю і вважає "умовою, що забезпечує синергію окремих складових системи управління їх фінансами" [15, с. 47].

Національний банк України у Національній стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року дає таке визначення фінансової стійкості - це "здатність окремих людей чи домогосподарств протистояти, упоратися з негативними фінансовими шоками та відновитися від їх наслідків» [16, с. 39].

Фінансова стійкість домогосподарств безпосередньо залежить від обсягів фінансових ресурсів, які знаходяться у їхньому розпорядженні. Причому зазначені кошти використовуються для задоволення поточних і перспективних потреб. Чим більше фінансових ресурсів знаходиться у розпорядженні домогосподарства, тим воно є більш фінансово стійким. Абсолютні обсяги фінансових ресурсів домогосподарств визначають можливість формування ними власних заощаджень, які можуть бути використані не лише на перспективні проекти, але й у випадку настання непередбачених подій, таких як втрата стабільних доходів.

Окремим напрямком наукових досліджень вчених, які працюють у сфері фінансів домогосподарств, є визначення сутності та шляхів забезпечення

фінансової безпеки домогосподарств. У цьому зв'язку Стащук О. та Потрапелюк М. дають визначення даного поняття як сукупності «фінансово-економічних, соціальних та правових відносин, що забезпечує стан найбільш ефективного формування та використання фінансових ресурсів домогосподарства з метою визначення механізму виявлення та нівелювання негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, а також максимізації рівня добробуту домогосподарства» [17, с. 79]. Ключовим у даній дефініції є поняття «стан», який забезпечується через систему фінансово-економічних, соціальних та правових відносин.

Тлумачення фінансової безпеки домогосподарства як системи відносин притаманне також і іншим вченим. Зокрема Єрмоленко О., Коковіхіна О., Лисьонкова Н. конкретизують сфери відносин які виникають в процесі забезпечення безпеки домогосподарств, і пишуть, що «Фінансова безпека домогосподарств – це адаптивна система фінансових відносин між домогосподарством, фінансовим ринком і державою, що забезпечує стан захищеності домогосподарства від зовнішніх та внутрішніх загроз» [18, с. 53].

Зазначені вчені узагальнюють загрози фінансовій безпеці українських домогосподарств, при цьому загалом поділяють їх на зовнішні та внутрішні. До найважливіших сучасних зовнішніх загроз фінансової безпеки домогосподарства відносять: «військові дії, політична криза, макроекономічні кризи, фінансові та банківські кризи, інфляція, надмірний рівень податкового навантаження на доходи домогосподарства та інші» [19, с. 53]. Автори виокремлюють такі внутрішні загрози фінансовій безпеці домогосподарств України, як: «загроза втрати роботи або доходу або загроза постійної чи тимчасової втрати працездатності, неефективне використання грошових коштів та матеріальних цінностей, зниження можливостей до заощадження коштів, невважені рішення щодо інвестування, недостатній рівень фінансової грамотності домогосподарства» [20, с. 53].

Отже, заощадження є важливим елементом фінансів домогосподарств, вони визначаються шляхом порівняння наявного у домогосподарства доходу (після оподаткування) і витрат, які спрямовуються домогосподарством на

споживання, т. б. на придбання товарів і послуг. Наявність та обсяги заощаджень визначають фінансову стійкість домогосподарств та виступають необхідною умовою для забезпечення їх безпечного поточного та перспективного існування й розвитку. Фінансова стійкість домогосподарств є вихідним і базовим поняттям для більш широкого явища фінансової безпеки домогосподарства. Якщо фінансову стійкість домогосподарств слід розглядати у нерозривному зв'язку з обсягами їх фінансових ресурсів, то фінансова безпека домогосподарств, як процес, передбачає застосування певного механізму та інструментів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Шляхи підвищення фінансової стійкості домогосподарств слід розглядати, головним чином, в контексті здатності їх до формування та ефективного використання заощаджень, для цього необхідно:

- постійно контролювати доходи і витрати для виявлення можливостей заощаджувати кошти;
- створити певний запас коштів для непередбачених потреб, наприклад в розмірі витрат домогосподарства на 3–6 місяців;
- намагатися зменшувати обсяги боргів шляхом погашення позичок;
- вкладати кошти в освіту і підвищення кваліфікації членів домогосподарства та розвиток їх професійних здатностей;
- вишукувати нові джерела доходів, що сприятиме стабілізації фінансового становища;
- підвищувати рівень фінансової грамотності членів домогосподарства в частині управління особистими фінансами, здійснення інвестицій, сплати податків.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ІНВЕСТУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

2.1. Тенденції формування доходів і здійснення заощаджень домогосподарствами

Складовими елементами заощаджень домогосподарств на макроекономічному рівні є наступні: нагромадження фінансових активів, приріст фінансовий активів, у тому числі - приріст грошових вкладів та заощаджень в цінних паперах, заощадження в іноземній валюті та позики, одержані за виключенням погашених. Так класифікуються заощадження згідно методики Державної служби статистики України. Динаміка обсягів заощаджень домогосподарств за останні роки, а саме під час воєнного стану, на жаль характеризується зменшенням загальних обсягів заощаджень.

На можливість здійснення заощаджень домогосподарствами безпосередній вплив має рівень їх доходів. За результатами проведеного Державною службою статистики України вибіркового обстеження українських домогосподарств за 2021-2023 роки, відбулася зміна реальних доходів домогосподарств, причому для певних груп домогосподарств характерно зростання реальних доходів, це для домогосподарства з дітьми та без дітей, у тому числі тих, що проживають у міських населених пунктах, для домогосподарств з однією і двома дітьми. В той же час для домогосподарств, які проживають у сільській місцевості, а також багатодітних домогосподарств, де є троє та більше дітей, спостерігалось зменшення реальних доходів (див. додаток А).

Тривожними є відомості щодо самооцінки домогосподарствами своєї купівельної спроможності за доходами, згідно якої за 2021-2023 роки відбулося зростання частки домогосподарств, які не можуть забезпечити собі достатній рівень харчування; таких домогосподарств у 2023 році в Україні було 12,2% [21].

Повномасштабна війна в Україні негативно вплинула на добробут домогосподарств. Так, частка бідних домогосподарств за рівнем їх доходів зросла в 1,7 рази з 20,6% у 2021 році - до 35,5% у 2023 році. Причому таке зростання спостерігається в контексті монетарної бідності, а саме за середньодобовими еквівалентними доходами нижче фактичного прожиткового мінімуму. Крім того, згідно проведеної самооцінки споживчої спроможності, зросла частка домогосподарств, яким не вдалося забезпечити навіть достатнього харчування або вони постійно відмовляли собі в найнеобхіднішому, крім харчування. У додатку Б представлено зазначені тенденції.

Згідно одержаних результатів дослідження домогосподарств, які змогли здійснювати заощадження в розглянутий період, більш заможні домогосподарства частіше заощаджують кошти і також більше використовують кредити. Разом з тим, боргові зобов'язання більш-менш рівномірно розподілені за усіма групами домогосподарств, залежно від рівня їх достатку.

Що стосується структури доходів домогосподарств України за 2023 рік, то вона характеризується наступними даними:

- на оплату праці припадає 61,7% усіх доходів,
- пенсії складають 12%,
- доход від підприємницької діяльності – 6,4%,
- допомоги від державних і недержавних організацій становили 4%,
- грошовий дохід від особистого господарства – 1,7%,
- грошова допомога від родичів і знайомих – 3,1%,
- житлові субсидії – 0,1%,
- соціальні пільги – 0,5%,
- доходи від власності – 3,3%,
- інші доходи – 7,1% [22] (див. додаток В).

Використання доходів домогосподарствами також зазнало певних трансформацій разом із запровадженням воєнного стану. Так, якщо у 2000 році 47% всіх витрат припадало на продукти харчування, то у 2023 році ця частка зросла до 52% [23]. Відбувалося поступове зменшення питомої ваги

неспоживчих витрат усіх груп домогосподарств, що свідчить про недостатність їх доходів для задоволення першочергових потреб і, звичайно, для здійснення заощаджень та їх інвестування.

Якщо розглядати вплив війни в Україні на добробут домогосподарств, то слід однозначно зазначити, що частка бідних домогосподарств зросла в 1,7 рази - з 20,6% у 2021 році до 35,5% у 2023 році [24].

Як підтверджують дослідження, проведені аналітичними центрами, в Україні значний відсоток заощаджень проводиться через нефінансові корпорації, а не домогосподарства, на відміну від економічно розвинених країн, причинами цього є: відносно невеликий рівень доходів домогосподарств; недовіра населення до фінансового ринку та банківської системи; виклики воєнного стану і економічна нестабільність; невисокий рівень фінансової грамотності населення.

Основними видами заощаджень є:

1) організовані заощадження, в їх складі:

- вкладання заощаджень у банківські депозити (формується для отримання доходу у вигляді відсотків);
- придбання цінних паперів, зокрема інвестування в акції, облігації та інші цінні папери;
- придбання страхових полісів в межах накопичувальних програм страхування;
- участь у недержавних пенсійних фондах, що є накопиченням за допомогою пенсійних схем.

2) неорганізовані заощадження, в їх складі:

- зберігання готівкових коштів вдома, проте це не приносить доходу;
- вкладення коштів у нефінансові активи (об'єкти нерухомості, золото, коштовності, картини, антикварні вироби або інші матеріальні цінності).

Основою доходів і резервом для формування заощаджень домогосподарства у більшості випадків залишається заробітна плата. За даними, які наведені у помісячному макроекономічному та монетарному огляді, який

проводить регулярно Національний банк України, станом на жовтень місяць відбувається поступове сповільнення номінальних вповільнення зростання номінальних заробітних плат. Посилаючись на дані Державної служби статистики України, НБУ відзначає що «середня зарплата в серпні становила 25,9 тис. грн порівняно з 26,5 тис. грн у липні, її незначне зниження зумовлювалося сезонним чинником, зокрема зниженням виплат у серпні у сферах освіти й охорони здоров'я» [25, с. 21].

В додатку Д показано розподіл домогосподарств, які могли заощаджувати, користуватися кредитами, а також мають боргові зобов'язання за кредитами у розрізі дизельних груп за 2023 рік. Зазначені дані свідчать про те, що більш заможні домогосподарства частіше заощаджують, але й частіше користуються кредитами. Боргові зобов'язання розподіляються майже рівномірно за усіма децильними групами. Частка домогосподарств, які заощаджували, є найбільшою у 10 децильній групі і становила 30,6%; відповідно даний показник зменшується до 5,1% у першій децильній групі. Чітко простежується тенденція впливу обсягів доходів домогосподарства на можливість ними здійснювати заощадження. Це стосується також можливості користуватися кредитами і, меншою мірою, формувати у зв'язку з цим боргові зобов'язання за кредитами.

Важливим чинником формування доходів громадян, а також здійснення ними заощаджень є показник інфляції. В макроекономічному та монетарному огляді НБУ констатується, що станом на жовтень 2025 року, споживча інфляція продовжувалася сповільнюватися, однак очікування різних груп учасників фінансового ринку були різними. Зазначається, що інфляційні «очікування домогосподарства у вересні незначно погіршилися, проте з початку року коливалися на рівні близько 10%» [26, с. 9]. В додатку Е наведено динаміку офіційного курсу гривні щодо основних іноземних валют за 2020-2024 рр., що підтверджує тенденцію до знецінення національної валюти, що негативно впливає на можливість здійснення ними заощаджень.

Окремим джерелом доходів домогосподарств України є виплати соціального спрямування, які надаються із загальнодержавних соціальних

фондів, зокрема Пенсійного фонду України, а також з державного та місцевих бюджетів. Це – фінансова підтримка малозабезпечених категорій громадян, осіб похилого віку, та інших вразливих гендерних груп у вигляді різноманітних допомог, субсидій. Таке джерело доходів громадян як кошти від накопичувального пенсійного страхування, а також недержавного пенсійного забезпечення, не відіграють суттєвої ролі у загальному обсязі доходів домогосподарств.

До числа найбільш розповсюджених та зрозумілих для громадян фінансових продуктів, які пов'язані з формуванням заощаджень та їх збереженням, належать депозити та кредити у банківських установах України. Слід зазначити, що обсяги депозитів домогосподарств протягом останніх років мають стійку тенденцію до зростання. Так, станом на середину 2023 року вони перевищили 1 млрд грн. Причому розподіл депозитів залежно від їх строковості залишається стабільним протягом останніх років, він включає: 65% - це депозити на вимогу, 25% - депозити строком до одного року, 8,5% - депозити від одного до двох років і 1% складають депозити строком понад два роки [27, с. 14]

Якщо розглядати динаміку депозитів у розрізі валют, то слід констатувати що домогосподарства віддають перевагу гривневим депозитам, частка яких коливається останніми роками від 47% до 64% у загальній їх сумі. Фінансова поведінка домогосподарства стосовно вкладання вільних коштів у депозити визначається багатьма чинниками, це - рівень доходів домогосподарства, фінансові цілі, які стоять перед членами домогосподарства, економічна стабільність в державі, наявність зовнішніх викликів, що впливають на фінансову поведінку домогосподарства. Важливим чинником впливу на депозитну поведінку є рівень процентних ставок за депозитами, які пропонують комерційні банки.

Кредити, які одержують домогосподарства, є також достатньо поширеним фінансовим інструментом, який в сучасних умовах здатний допомогти домогосподарством, що знаходяться у скрутних умовах, які мають тимчасовий характер. При зменшенні обсягів доходів домогосподарства, а також появі нових

потреб, доцільне залучення кредитних ресурсів. Проте слід чітко уявляти можливі наслідки такого кроку, зокрема те, що кредитні ресурси надаються на засадах строковості, платності та забезпеченості. У вітчизняній практиці найбільш розповсюдженими видами є споживчі кредити, крім того поширеними стають кредити під іпотеку.

2.2. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансового ринку України

Можливості здійснення інвестиційної діяльності для домогосподарств України на пряму залежать від стану фінансового ринку держави. За час Незалежності в Україні відбулося становлення фінансового ринку, його розвиток та трансформація. В даний час сформована нормативна база функціонування фінансового ринку, прийнято низку довгострокових стратегічних документів, в яких окреслено перспективи розвитку фінансового сектору. Сучасний стан фінансового ринку України характеризує дуже багато чинників як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Перш за все, значний вплив на фінансовий сектор України, починаючи з лютого 2022 року справляє повномасштабна війна, яка була розпочата росією. В результаті військових дій певна частина території країни знаходиться в тимчасовій окупації, багато зруйнованих об'єктів інфраструктури, низка негативних тенденцій з'явилася у сфері матеріально-технічного постачання, має місце значна міграція населення, виїзд великої кількості громадян за кордон або переміщення всередині країни. Таким чином, ті випробування, які випали на долю української держави, справляють значний вплив на її фінансовий сектор і цей вплив буде ще відчутний протягом багатьох наступних років.

Особливого значення в теперішніх складних умовах набуває міжнародна підтримка, яку надають зарубіжні країни та міжнародні фінансові організації. Звичайно, що надання коштів позитивно впливає на економічну систему держави і, зокрема, її фінансовий ринок. Окрім фінансової допомоги міжнародні та

зарубіжні партнери надають технічну допомогу, сприяють у формуванні необхідної інформаційної бази, програмного забезпечення для різних сфер, зокрема фінансового сектору. Окремим напрямком допомоги є сприяння у питаннях попередження зловживань і шахрайств на фінансовому ринку України.

За словами міністра фінансів України С. Марченко “За останні три з половиною роки Україна отримала понад 145 млрд доларів США міжнародної фінансової допомоги. Це дозволило Уряду зберегти макрофінансову стабільність в умовах повномасштабної війни та гарантувати усі необхідні соціальні видатки. З огляду на те, що війна продовжується, виклики для фінансової системи зберігаються, продовження зовнішньої підтримки вкрай важливе” [28]. За три квартали 2025 року залучено понад 30,6 млрд доларів США зовнішнього фінансування, а загалом річна потреба становить 39,3 млрд доларів США. За словами голови НБУ А. Пишного, потреба в зовнішній підтримці на 2026 рік складає 45 млрд доларів США [29].

Така потужна підтримка, яку одержує Україна, дає змогу утримувати збалансованість фінансової системи без емісії грошових знаків. Звичайно державний борг і дефіцит державного бюджету значно зріс за час війни, проте завдяки зарубіжній партнерській підтримці ситуація є контрольованою. Основний напрямок використання одержаних із-за кордону коштів - це забезпечення стабільності економічної системи та фінансування оборони і національної безпеки України.

Важливим показником, який характеризує стан фінансового ринку України, є індекс інфляції. Складні умови воєнного стану негативно впливають на індекси цін в країні, проте і в цій сфері ситуація є під контролем держави. Більше того, на найближчі роки передбачається сповільнення темпів інфляції до 5%. Головний регулятор країни Національний банк України з метою впливу на інфляційні процеси застосовує режим інфляційного таргетування, який передбачає врахування інфляції при застосуванні інструментів монетарного регулювання економіки. НБУ використовує інструменти контролю за рівнем інфляції та стабільністю цін за допомогою інструментів впливу на рівень

відсоткової ставки та рівень валютних курсів. У 2025 році рівень облікової ставки є стабільним у розмірі 15,5%, що дає можливість контролювати інфляційні процеси та сприяти зменшенню рівня інфляції (див. додаток Ж). Облікова ставка НБУ виступає орієнтиром для банківських установ щодо визначення відсотків по залучених та розміщених грошових коштах. Важливо те, що зміна облікової ставки безпосередньо впливає на відсоткові ставки за кредитами та депозитами для населення та бізнесу, а, отже – визначає динаміку інвестиційної діяльності домогосподарств на фінансовому ринку.

Ще одним сегментом фінансового ринку України є валютний сектор, який значною мірою є чутливим до дії зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку держави. Слід зазначити, що протягом воєнного стану в Україні валютний ринок характеризується певною стабільністю. Головний регулятор країни – НБУ застосовує зважений підхід до регулювання валютного сектору, зокрема валютного курсу, що дало можливість забезпечити гнучкість обмінного курсу, що важливо для економіки країни та населення.

Відповідно до стратегічних цілей розвитку держави та за участю міжнародних фінансових організацій в Україні була проведена реформа фінансового сектору, спрямована на подолання системних недоліків та створення конкурентоспроможного середовища ринкового типу. У зв'язку з цим суб'єкти фінансових відносин позитивно оцінюють досягнуті результати, які стосуються стійкості фінансового сектору.

Окремим сектором фінансового ринку України є комерційні банки, тобто банківський сектор, який також зазнав значних збитків разом із початком війни. Проте в цілому банківська система продовжує достатньо успішно функціонувати та протистояти новітнім загрозам завдяки тому, що був сформований достатньо серйозний запас їх міцності. Крім того, НБУ провів низку заходів для того, щоб протистояти новим загрозам. Тому банки усі роки війни надають послуги, зберігають свою прибутковість, збільшують капітал, зміцнюють довіру населення і суб'єктів господарювання до банківської системи. Ознакою таких позитивних наслідків є збільшення коштів клієнтів банків, які знаходяться в

обороті банківської системи. Стабільність банківської діяльності створює необхідне підґрунтя для зберігання домогосподарствами коштів на рахунках банків.

Слід підкреслити, що в умовах воєнного стану відбувається поступове зростання ролі державних банків, що є об'єктивним процесом і сприяє стабілізації як банківської, так і фінансової системи держави загалом. Окремим напрямком діяльності на фінансовому секторі України, а також здійснення домогосподарствами інвестування своїх заощаджень є одержання кредитів в банківських і небанківських установах. Необхідно відзначити, що закономірно під час війни попит на кредитні ресурси як населення як домогосподарство, так і підприємств суттєво зменшився. Разом з цим, цей попит повинен стабілізуватися і збільшитися в умовах повоєнного відновлення економіки України. Позитивним фактором стабільності банківської системи є стабільність відсоткової ставки та утримання її на достатньо оптимальному рівні 15,5%.

Що одним елементом фінансового сектору є ринок нерухомості, існування якого надає можливість здійснювати інвестиції домогосподарствам країни. Війна також негативно відзначилася на цій складовій фінансового ринку, що вплинуло на суттєве падіння попиту на об'єкти нерухомості, наявністю нових видів ризиків, падінням рівня доходів значної кількості домогосподарств, невизначеністю майбутніх тенденцій розвитку країни.

В додатку 3 наведено дані щодо динаміки цін на житло у 2024-2025 роках. Так, на первинному ринку житла зростання становило 1%, на вторинному ринку - на 2%. Крім того, спостерігається суттєва регіональна диференціація цін на житло на вторинному ринку нерухомості України. Достатньо високі ціни є в даний час на житло у тилкових регіонах, чим ближче розташована нерухомість до фронтоних територій, тим ціни є нижчими внаслідок наявності великих ризиків.

Доцільно зазначити, що під час повоєнного відновлення країни даний сегмент фінансового сектору повинен стабілізуватися та має значний внутрішній потенціал для динамічного розвитку у післявоєнний період

Важливим надбанням фінансового сектору України в умовах воєнного стану стало збереження повноцінного функціонування платіжної інфраструктури в державі, внаслідок чого є можливість здійснювати безперебійно і вчасно платежі, проводити розрахунки, мати доступ до різноманітних платіжних коштів та власних заощаджень. Слід зазначити, що незважаючи на труднощі воєнного часу та повномасштабну агресію з боку РФ в платіжній системі держави всі операції проводилися безперебійно і вчасно, що значно посилює довіру як громадян, так і бізнесу до фінансового сектору України.

Окремим напрямком розвитку фінансового ринку України є запровадження нових більш прогресивних технологій здійснення операцій, забезпечення доступності всіх видів фінансових послуг, зокрема і для домогосподарств, які є в нашому банківському та небанківському секторах фінансового ринку України. Незважаючи на труднощі, пов'язані з війною, продовжується процес цифровізації фінансового ринку, запровадження нових прогресивних технологій, поширення кращого зарубіжного досвіду, співпраця з міжнародними структурами. Все це сприяє більш повному задоволенню потреб і запитів клієнтів, а в перспективі дасть можливість забезпечити динамічний розвиток фінансового ринку України в контексті створення можливостей для інвестування домогосподарствами власник заощаджень.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

3.1. Перспективи розвитку фінансового ринку України

В Стратегії розвитку фінансового сектору України центральне місце займають питання, пов'язані з перспективною модернізацією фінансового ринку. Саме ці проблеми необхідно вирішити у найближчому майбутньому і вони можуть справити позитивний вплив як на функціонування економіки, самого фінансового ринку, так і сприяти підвищенню інвестиційної активності громадян з метою підвищення рівня свого добробуту.

Передбачається створити «фінансову екосистему», що здатна повною мірою задовольнити різноманітні потреби клієнтів щодо фінансових послуг, зокрема, і домогосподарств. Примітно, що в центр уваги фінансової екосистеми планується поставити саме клієнтів фінансового ринку. Важливим акцентом зазначеної Стратегії є те, що передбачено проводити комплексну роботу і об'єднати зусилля усіх учасників фінансового ринку, а також державних регуляторних органів. І така робота повинна бути заснована на прозорості всіх намірів і дій, уважному відношенні до потреб усіх учасників.

У зазначеному стратегічному документі чітко визначена місія фінансового сектору України так: "Регулювання фінансового сектору забезпечує акумулювання, розподіл й обіг фінансових ресурсів на засадах фінансової стабільності та інклюзії, кібербезпеки та поширення новітніх технологій для стояння відновленню економіки України та підтримки добробуту громадян" [30, с. 25].

Фінансова стратегія містить і чітко визначає візію, місію, стратегічні цілі і стратегічні ініціативи, які передбачаються здійснити в контексті реалізації даної

стратегії. Стратегічних цілей перспективного розвитку фінансового сектору України є п'ять:

«Ціль I. Макроекономічна стабільність.

Ціль II. Фінансова стабільність.

Ціль III. Фінансова система працює на відновлення країни та інтегрується до ЄС.

Ціль IV. Сучасні фінансові послуги.

Ціль V. Інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО» [31, с.26].

Важливо відзначити і наступне - в цьому документі акцентується що «Реалізація стратегії та досягнення визначених стратегічних цілей створить умови для зміцнення потенціалу України на її шляху до перемоги та вступу до ЄС, сприятиме відновленню національної економіки від наслідків повномасштабного вторгнення, забезпечить макроекономічну та фінансову стабільність, закладе основи для стійкого та динамічного розвитку фінансового сектору України, його конкурентоспроможності в умовах європейської інтеграції та інтеграції у світовий фінансовий простір» [32, с. 26].

Передбачається що практичне втілення заходів, передбачених фінансовою стратегією, дасть змогу:

- краще задовольняти потреби користувачів фінансових послуг, в тому числі домогосподарств, у якісних та доступних фінансових послугах;
- створить безперервний доступ клієнтів до своїх коштів, заощаджень;
- сприятиме здешевленню та продовженню строків кредитних ресурсів для економіки;
- в кінцевому підсумку забезпечить підвищення конкурентоспроможності економіки України в цілому [33, с.27].

Окремим блоком питань, цілей і завдань Фінансової стратегії є заходи щодо підвищення рівня фінансової обізнаності, зокрема в частині формування довгострокових заощаджень, що забезпечить стабільність економіки у вигляді накопиченого інвестиційного ресурсу. Повинна зміцнюватись довіра громадян до фінансового ринку і послуг, які ним надаються населенню. Необхідно

створити умови, за яких домогосподарства активно використовували би сучасні фінансові інструменти для зміцнення власного фінансового становища і підвищення рівня добробуту.

Передбачається модернізувати діючу стратегію розвитку іпотечного ринку в Україні, що необхідно для забезпечення повоєнного відновлення. Іпотека відіграє вирішальну роль у відновленні ринку нерухомості України, навіть в умовах воєнного стану. Слід зазначити, що заплановані позитивні кроки у цьому напрямку, а саме вдосконалення механізму регулювання іпотечного кредитування, в тому числі посилення прав кредиторів.

Особливу увагу слід звернути на заходи, які стосуються четвертої цілі Фінансової стратегії, а саме сучасних фінансових послуг. Розвиток та вдосконалення фінансових послуг, які надають домогосподарствам в частині проведення ними інвестування заощаджених коштів, значною мірою залежать від технічного рівня розвитку фінансового сектору, цифровізації усіх процесів, забезпечення інклюзивності для клієнтів, урізноманітнення продуктів і послуг фінансового ринку України. Досягнення четвертої цілі заплановано у розрізі таких п'ятих напрямків:

- «розвиток інфраструктури цифрових фінансових послуг;
- автоматизація і безпаперові технології надання фінансових послуг;
- регулювання віртуальних активів;
- цифрова оборона фінансового сектору;
- відновлення фінансової інфраструктури» [34, с. 42].

До складу інфраструктури фінансового ринку України належать такі інституції: Національний банк України, комерційні банки, інвестиційні компанії та фонди, лізингові організації, страхові та пенсійні фонди, аудиторські і брокерські фірми. Від того, як вони працюють вирішальним чином залежить динамізм інвестиційної діяльності домогосподарства в напрямку вкладання заощаджених коштів у сучасні і надійні фінансові інструменти. Робота цих інституцій повинна бути злагодженою і прозорою, що створюватиме необхідні

умови для руху фінансових ресурсів, обміну фінансових активів, наданню широкого спектру фінансових послуг.

Автоматизація технології надання фінансових послуг та цифровізація в даний час виступають ключовими трендами функціонування фінансових ринків усього світу. Цифровізація сприяє покращенню надання послуг, їх урізноманітненню, запровадженню дієвої системи моніторингу і контролю за рухом фінансових ресурсів, суттєво прискорює усі операції, що пов'язані з рухом фінансових активів. Крім того, цифровізація фінансових послуг створює необхідне підґрунтя для забезпечення максимальної транспарентності фінансового ринку, що формує основу для більшої довіри громадян, суб'єктів бізнесу і державних органів до діяльності фінансового ринку України.

Що стосується безпаперового документообігу в процесі надання фінансових послуг, то він виступає важливою умовою автоматизації та цифровізації усіх процесів на фінансовому ринку. До основних складових безпаперового документообігу слід віднести: електронний документообіг, що передбачає використання електронних аналогів паперових документів, і електронних підписів, які мають відповідну юридичну силу. Крім того, мобільні додатки здатні надавати практично весь перелік фінансових послуг за допомогою різноманітних мобільних пристроїв. Використовуючи мобільні додатки можна повноцінно приймати участь в інвестуванні заощаджених коштів. Ще одним елементом безпаперового документообігу є хмарні сервіси, що передбачають використання хмарних сховищ для, в першу чергу, зберігання даних, а також їх обробки. Важливо, що хмарні сервіси дають необмежений доступ до необхідної інформації і гарантують достатньо високий рівень безпеки фінансових операцій.

Разом з цим підвищується значення питань, пов'язаних з захистом операцій на фінансовому ринку, інформації та прав учасників фінансового ринку. Необхідна надійна цифрова оборона фінансового сектору України в умовах посилення кіберзагроз. Під час воєнного стану в Україні багато організацій фінансового ринку зазнавали серйозних кібератак з боку агресора, це

спричинило потребу у формуванні надійних механізмів захисту. Загалом захищеність фінансового ринку повинна позитивно вплинути на рівень довіри інвесторів, зокрема домогосподарства, до всіх операцій, які на ньому здійснюються.

Нагальним питанням, яке потребує скорішого вирішення в сучасних умовах розвитку фінансового ринку України, є формування нормативного забезпечення і регулювання віртуальних активів, зокрема криптовалюти. Протягом останніх років віртуальні активи набули поширення у всьому світі, в тому числі і в Україні. Операції, які здійснюються на ринку віртуальних активів практично не регулюються державою і їх можна розцінювати як тіньовий обіг фінансових коштів, що не підлягають оподаткуванню. Тому, за прикладом зарубіжних країн, в Україні необхідно сформувати комплексне нормативне підґрунтя функціонування віртуальних активів, що також здатне позитивно вплинути на формування заощаджень домогосподарств і їх трансформації в інвестиційний ресурс держави.

Відновлення фінансової інфраструктури також входить до складу стратегічних завдань в контексті надання сучасних фінансових послуг і передбачає відновлення фінансових інституцій на деокупованих територіях України. Як відомо, внаслідок повномасштабної агресії Росії відбулося руйнування матеріально-технічної бази фінансового ринку на тих територіях, які є в даний час тимчасово окупованими. В світлі повоєнного відновлення України одним з напрямків масштабної роботи є відновлення, зокрема, і фінансової інфраструктури.

3.2. Шляхи підвищення рівня фінансової грамотності в контексті активізації інвестиційної діяльності домогосподарств

В сучасних умовах розвитку суспільства, прискорення темпів виникнення та застосування нових фінансових інструментів, бурхливої цифровізації усіх

сфер життя домогосподарств, особливого значення набуває фінансова грамотність, яка є виступає за порукою їхнього добробуту. Національний банк України, виходячи зі міжнародних стандартів, визначає фінансову грамотність як «комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, потрібних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і досягнення в результаті особистого фінансового добробуту» [35, с. 38].

Фінансова грамотність включає таку складову як фінансова поведінка, як специфічний вид поведінки громадян, домогосподарства, яка стосується управління особистими фінансами, а саме формування доходів, здійснення витрат, проведення фінансового планування, формування заощаджень та управління ними, управління власними боргами, інвестування заощаджених коштів, управління ризиками, які виникають у сфері фінансів домогосподарства. Причому фінансова поведінка може бути різноманітних типів і характеризуватися специфічними особливими рисами, проте на її характер беззаперечний вплив має обізнаність у сфері фінансів, а також фінансова освіта.

Фінансова грамотність та фінансова поведінка є складовими більш широкого поняття фінансової культури, яка стосується навиків щодо управління особистими фінансами. Фінансова культура є достатньо складним явищем, яке піддається впливу багатьох різноманітних чинників, зокрема фінансова культура засвідчує, як ставляться громадяни до різноманітних фінансових питань життєдіяльності домогосподарства, які є наміри стосовно фінансових рішень у членів домогосподарства, які вони мають фінансові звички, які використовують моделі фінансової поведінки тощо.

В додатку К представлена структура фінансової культури населення, яка охоплює такі елементи: «податкова культура; культура споживання та розрахунків; культура заощаджень та пенсійного забезпечення; культура благодійності; культура кредитування та управління боргами; культура управління ризиками та страхування; культура комунікації, життя у громаді, захисту персональних даних; культура інвестиції та підприємництва; культура набуття фінансових знань, умінь і навичок» [36, с. 6].

Важливо, що здійснення заощаджень домогосподарствами у вимагає прийняття ними відповідних фінансових рішень протягом усього життя домогосподарства. До числа основних проблем та обставин, які потребують прийняття фінансових рішень, належить формування заощаджень, створення так званої «фінансової подушки», інвестування власних коштів, заснування власного бізнесу тощо. Для того, щоб сформувати певні заощадження коштів, необхідно вміти проводити фінансове планування доходів і видатків домогосподарства, крім того, подбати про забезпечення фінансової стійкості домогосподарства, його безпеки, а також захисту заощаджень від дії зовнішніх і внутрішніх чинників. Окремим блоком питань стосовно формування домогосподарствами заощаджень є їх примноження. Що стосується інвестування заощаджених коштів, то для цього також необхідно мати певні знання та навички у сфері фінансового планування доходів і видатків домогосподарства, застосування відповідних фінансових інструментів для інвестування вільних коштів, вміння передбачати і управляти ризиками, а також вміти передбачити можливі шляхи захисту інвестованих коштів від можливого шахрайства.

Окремим напрямком фінансової грамотності домогосподарства є їх обізнаність у сфері цифровізації фінансових послуг. Цифрову фінансову грамотність НБУ трактує як «комплекс знань, вмінь, на необхідних для ефективного здійснення будь-якої фінансової діяльності у цифровому середовищі» [37, с. 39]. Слід підкреслити, що цифрова фінансова грамотність передбачає наявність додаткових знань, порівняно із звичайною фінансовою грамотністю, тому що ці знання стосуються цифровізації ринку фінансових послуг, вмілого застосування інструментів, які там пропонуються, здатності передбачити фінансові ризики та їх мінімізувати. Крім того, важливим аспектом цифрової фінансової грамотності слід вважати обізнаність домогосподарства щодо своїх прав як споживачів цифрових фінансових послуг, а також здатності їх виконувати.

Фінансова грамотність населення однозначно справляє позитивний вплив на багато аспектів соціально-економічного життя кожної країни, адже вона

сприяє збільшенню довіри населення до фінансових ринків, фінансових інституцій, які на ньому функціонують; дає змогу підвищити рівень і масштаби використання фінансових послуг населенням країни. Справа в тому, що більш фінансове грамотність населення вмiє грамотно приймати рішення стосовно тих чи інших фінансових послуг, а також щодо управління своїми ресурсами. Важливим позитивним наслідком підвищення рівня фінансової грамотності населення є позитивний вплив на динаміку використання різноманітних дистанційних каналів надання фінансових послуг, що сприяє покращенню роботи фінансових інституцій і, зокрема, підвищення їх прибутків, що є певною мірою запорукою кращого задоволення потреб громадян. Ще одним позитивним впливом фінансової грамотності є краща обізнаність населення відносно усього того, що стосується фінансового ринку, їх прав та можливості у сфері використання фінансових послуг, можливості протистояти шахрайським діям.

Високий рівень фінансової грамотності населення загалом сприяє більш ефективному управлінню їхніми заощадженнями, фінансовими зобов'язаннями інвестованими коштами, а також сприяє зниженню боргового навантаження у домогосподарств. Справа в тому, що фінансово грамотна людина не допускає неконтрольованого збільшення своїх боргів і приймає відповідні фінансові рішення щодо їх оптимізації, диверсифікації, зниження та ліквідації, зокрема за допомогою послуг, які надаються на фінансовому ринку. Окремим аспектом проблем, які стосуються фінансової грамотності, є забезпечення фінансової інклюзії для громадян.

Фінансова інклюзія – це особливе явище, що передбачає створення спеціальних умов громадян і домогосподарств. Відповідно до рекомендації Світового банку Національний банк України тлумачить фінансову інклюзію в розрізі двох складових:

1) наявність у населення та підприємств доступу до корисних та доступних фінансових продуктів і послуг, які задовольняють їхні потреби, – грошових переказів, платежів, заощаджень, кредитів та страхування – і надаються відповідальним та стійким способом;

2) створення умов для залучення всіх верств населення та бізнесу до користування різноманітними фінансовими послугами, які доступні за інфраструктурою та ціною, офіційно врегульовані та відповідають потребам населення, з метою стимулювання економічного зростання країни та зменшення соціальної нерівності в суспільстві» [38, с. 38].

Протягом останнього десятиліття у світі проводиться постійне спостереження рівня фінансової грамотності населення, зокрема різноманітними міжнародними організаціями. Моніторинг показників, що характеризують фінансову грамотність населення, дає змогу виявити тенденції як позитивні, так і негативні у цій сфері та своєчасно приймати рішення щодо підвищення рівня фінансової грамотності на основі використання кращих міжнародних практик із стандартів. Спостереження рівня фінансової грамотності дає змогу також виявляти ті позитивні і негативні чинники, які визначають власне сам рівень фінансової грамотності, фінансової культури, фінансової інклюзії населення. Широкого розповсюдження одержала методика опитування щодо питань фінансової грамотності, яка розроблена ОЕСР. За результатами дослідження, яке було проведено у 2021 році - останньому передвоєнному році, одержано низку цікавих матеріалів, виявлено тенденції та сформовано матеріал для прийняття у майбутньому відповідних заходів щодо поширення фінансових знань.

Встановлено, що у 2021 році відбулося підвищення рівня фінансової грамотності, порівняно із попередніми трьома роками, при цьому індекс фінансової грамотності збільшився з 11,6 балів до 12,3 балів. Максимальний рівень методикою визначено – 21 бал. Таким чином, рівень фінансової грамотності населення України відповідає середньому рівню, який склався у тих країнах, де проводяться аналогічні опитування. Хочемо підкреслити, що зростання рівня фінансової грамотності однозначно сприяє покращенню стану формування заощаджень домогосподарствами та їх інвестування на фінансовому ринку України.

Зазначимо, що для України характерний майже однаковий рівень фінансової грамотності чоловіків і жінок; разом з цим є відмінність у рівнях

фінансової грамотності населення різного віку. Найменш освіченим у сфері фінансів є молоде покоління віком 18-24 роки, особливо 18-19 років. Справа в тому, що саме такі громадяни не мають ще достатнього життєвого досвіду, також у них є дефіцит відповідних фінансових знань, які не були сформовані у початковій школі. Найменш фінансово грамотним є також старше покоління громадян, які мають більше ніж 60 років. Недостатня їх фінансова грамотність має об'єктивне підґрунтя, яке пов'язано з історичними особливостями розвитку країни, зокрема її фінансового ринку. Проте наявність таких об'єктивних передумов не повинно бути припоною на шляху підвищення рівня фінансової грамотності і даної групи населення.

Цікаво, що достатньо високий рівень фінансової грамотності демонструє населення і домогосподарства, які мають вищий рівень доходів тому, що, як правило, це супроводжується можливістю одержати якісну вищу освіту. Саме заможна частина населення має можливість здійснювати заощадження, користується послугами фінансового ринку та об'єктивно змушена підвищувати рівень своєї фінансової грамотності для прийняття кваліфікованих рішень у сфері інвестування власних коштів.

Важливо зазначити, що в умовах воєнного стану питання фінансової грамотності набувають особливого забарвлення, адже вони стосуються виживання домогосподарств, формування необхідних фінансових запасів, їх збереження та інвестування. Саме внаслідок військових дій країні і громадянам завдано значних збитків; велика частина населення повністю позбавилася свого майна і потребує коштів для налагодження свого існування. В таких умовах сформовані раніше нагромадження, а саме заощадження, їх зберігання у фінансових установах дало змогу певній кількості домогосподарств забезпечити собі рівень доходів необхідний для їх поточного існування і задоволення першочергових потреб. Тому наявність заощаджень у переважній більшості домогосподарств дала би змогу тим, які втратили майно, транспортні засоби, житло відновити нормальний рівень їхнього існування.

Загальний рівень фінансової грамотності громадян відображають масштаби використання ними різних видів фінансових послуг. Так, за результатами моніторингу 79% громадян України знають та застосовують принаймні п'ять видів фінансових продуктів, разом з цим готовність до використання нових видів фінансових послуг демонструє менше ніж половина населення України. При цьому частіше всього мова йде про кредитні банківські картки, поточні банківські рахунки в межах зарплатних проектів та для зберігання коштів, депозити, платіжні картки, випущені для різноманітних соціальних виплат, в тому числі внутрішньо переміщеним особам. У зв'язку з високою міграцією населення із-за військових дій великого поширення набули усі фінансові послуги, пов'язані з переказом коштів за кордон і відкриттям та застосуванням валютних карток. Разом з цим, слід зазначити, що суттєвою перешкодою на шляху динамічного розвитку платіжних засобів, які пропонують банки, є певна недовіра з боку громадян до фінансових інституцій, яка сформована внаслідок наявності власного негативного досвіду. І тому особливого значення набуває процес зміцнення довіри до фінансових інституцій і фінансових послуг в умовах ризиків і загроз воєнного стану.

Свідченням недовіри українських громадян до фінансового сектору є низькі показники, які характеризують фінансові дії у сфері заощаджень та їхнього інвестування. Так, за висновками НБУ, лише «кожен сьомий українець зберігає заощадження на поточному рахунку, кожен шостий – на вкладному (депозитному) рахунку» [39, с. 15].

Лише половина українців використовують кредитні картки, восьма частина громадян практикує придбання товарів та послуг з використанням відстрочки або розстрочки платежів від банку. Тривожним показником є те, що кожен третій українець у своєму житті мав певні труднощі щодо використання кредитних продуктів. Такі показники вимагають від банківських установ суттєвого підвищення якості банківських продуктів та забезпечення їх доступності для громадян. Мало громадян використовують автокредити, іпотеку, кредити для розвитку власного бізнесу та інвестування в цінні папери.

Звичайно, все це пояснюється наявністю багатьох ризиків, особливо у сфері інвестування заощаджених коштів в умовах воєнного стану. Крім того, банками пропонуються достатньо високі процентні ставки за кредитами, які надаються громадянам. Окремим питанням у цій сфері, про яке неодноразово зазначалося у попередніх розділах, є низька спроможність позичальників внаслідок недостатнього рівня їх доходів, а також низького рівня фінансової грамотності.

Слід зазначити ще один показник, який одержаний моніторинговими організаціями в процесі визначення стану фінансової грамотності населення України. Лише 4% населення використовують у нас кредити та інвестиційні продукти, головним чином це – працююче населення, керівники різноманітних структур, фахівці та приватні підприємці. Практика застосування одночасно і кредитних і депозитних банківських продуктів характерна лише для 10-ї частини українських громадян.

Як позитивну, слід відзначити тенденцію щодо переважного використання дистанційних каналів одержання фінансових послуг в умовах воєнного стану. Так, за останні роки питома вага клієнтів інтернет-банкінгу серед дорослого населення України збільшилася з 55% у 2019 році до 80% у 2023 році, зокрема серед підлітків – на 14% і досягла рівня 49%. Примітно, що інтернет-банкінг активно використовується тими клієнтами, які мають вади слуху і тому такий підхід їм забезпечує додаткові зручності.

Слід погодитися із застереженням НБУ, що «низький рівень фінансової та цифрової грамотності робить населення вразливим до шахрайства» [40, с. 16]. Достатньо загрозливою тенденцією воєнних років стало збільшення платіжних шахрайств в Україні, які завдають значні збитки як банкам, так і їх клієнтам. Лише за 2020 рік збитки внаслідок таких шахрайських дій збільшилися на 46% і досягли 481 млн грн. Найбільш розповсюджені причини збільшення шахрайств - це розголошення даних за допомогою соціальних мереж, які стосуються номерів платіжних карток, паролів для підтвердження операцій, даних для використання інтернет платежів. За час війни кожен дев'ятий українець, тобто 11%, став жертвою шахраїв у сфері фінансових послуг, що було спричинено

зокрема тими шоками, які завдала повномасштабна війна. Причому, більше всього потерпілих від шахрайства на фінансових ринках є серед молодих людей віком 18-24 роки та людей старше 65 років.

Необхідно зазначити, що попит на зміцнення фінансової грамотності в суспільстві достатньо високий і тому Національний банк України розробив Національну стратегію підвищення фінансової грамотності до 2023 року. В контексті зазначеної Стратегії передбачається створити екосистему фінансової грамотності, яка виступатиме сферою для взаємодії всіх суб'єктів фінансового сектору: органів державної влади, закладів освіти всіх рівнів, фінансових установ, експертів фінансового ринку, громадських організацій, засобів масової інформації, які працюватимуть на засадах співробітництва, координації та конкуренції для поширення в суспільстві фінансових знань. На основі цього відбудеться формування позитивного ставлення і відповідальної фінансової поведінки населення, прийняття ними виважених та обґрунтованих фінансових рішень. Все це в перспективі має забезпечити фінансову стійкість домогосподарства та зростання добробуту громадян України.

Зазначена Стратегія містить важливі завдання, які стоять для усіх зацікавлених сторін та передбачає проведення комплексної роботи з боку державних органів. В додатку Л представлено систему стратегічних цілей Стратегії, яка загалом містять п'ять:

Ціль I – якісна базова фінансова освіта;

Ціль II – відповідальна фінансове життя;

Ціль III – фінансово обізнані підприємці;

Ціль IV – просунута цифрова фінансова грамотність;

Ціль V – сприятлива екосистема для розвитку фінансової грамотності.

Кожна ціль передбачає реалізацію відповідного переліку ініціатив. Ми вважаємо, що реалізація цілей і завдань, зазначених в Національній стратегії, обов'язково призведе до покращення ситуації у сфері фінансової грамотності населення, що повинно позитивно вплинути на можливості прийняття вірних фінансових рішень, здійснення інвестування заощаджених коштів на

фінансовому ринку України, який також повинен зазнати сучасних трансформацій.

Крім того, в умовах повоєнного відновлення України, можливості для досягнення зазначених цілей значно зростають.

ВИСНОВКИ

Заощадження домогосподарств представляють собою частину їх доходів, що залишається після задоволення першочергових потреб і здійснення поточних споживчих витрат, а також сплати обов'язкових платежів. Цю частину доходів члени домогосподарств використовують для віддалених цілей і вкладають у фінансові і нефінансові активи з метою отримання майбутніх доходів або для задоволення майбутніх потреб. Заощадження можуть здійснюватися на випадок непередбачених подій; крім того, для придбання товарів тривалого користування і нерухомості, а також для отримання додаткового доходу, забезпечення добробуту наступним поколінням членів домогосподарств.

Джерелами формування заощаджень домогосподарств виступають: заробітна плата, доходи від підприємницької діяльності, доходи від власності, а також спадщина. Нагромадження заощаджень домогосподарствами та їх збереження може проходити в таких формах: зберігання в готівковій формі; зберігання коштів на поточних банківських рахунках; вкладання коштів у банківські депозити, цінні папери; придбання об'єктів нерухомості, коштовних матеріалів та каміння, а також антикварних виробів.

Важливим практичним питанням життєдіяльності домогосподарств є розмір їхніх заощаджень. Достатні обсяги заощаджень домогосподарств дають змогу їм трансформувати заощаджені кошти в інвестиції, що слід розцінювати як найбільш оптимальне фінансове рішення домогосподарств.

Процес трансформації заощаджень в інвестиції проходить у такій послідовності: 1) формування заощаджень; 2) вкладення (інвестування) цих ресурсів у фінансові та нефінансові активи; 3) отримання в результаті ефективного управління власними інвестиціями максимального доходу».

Триваюча війна в Україні значно ускладнила процеси заощадження коштів українськими домогосподарствами, звузила можливості їх трансформації в інвестиції. Суттєвими перешкодами для цього стали внутрішні та зовнішні соціально-економічні виклики, військові дії та воєнний стан, загрозлива ситуація

у сфері державних фінансів України, які загалом значною мірою залежать від зовнішніх фінансових допомог. Крім того, залишаються актуальними і такі перепони на шляху розвитку інвестування тимчасово вільних коштів домогосподарств, які мали місце і до війни, це - нерозвинутість українського фондового ринку, нестабільність умов господарювання, слабка довіра населення до державних інституцій і фондового ринку, низький рівень фінансової грамотності населення.

Проте основною умовою формування заощаджень українськими домогосподарствами та можливості їхнього інвестування, зокрема у розвиток економіки країни, є достатній розмір доходів домогосподарств, які переважно формуються за рахунок заробітної плати, пенсій та інших видів соціальних допомог, певною мірою - від підприємницької діяльності. Для того, щоб створити умови для заощаджень необхідно збільшувати заробітну плату; провести осучаснення таких вихідних показників визначення багатьох соціальних допомог, як «прожитковий мінімум», «мінімальна заробітна плата» та інших; створити та гарантувати стабільність сприятливого підприємницького середовища, оптимізувати оподаткування, зменшити масштаби корупції.

Абсолютні обсяги фінансових ресурсів домогосподарств визначають можливість формування ними власних заощаджень, які можуть бути використані не лише на перспективні проекти, але й у випадку настання непередбачених подій, таких як втрата стабільних доходів. Фінансова стійкість домогосподарств безпосередньо залежить від заощаджень, які знаходяться у їхньому розпорядженні. Причому такі кошти доцільно використовувати для задоволення поточних (при настанні надзвичайних подій, як війна) і перспективних потреб. Чим більше фінансових ресурсів знаходиться у розпорядженні домогосподарства, тим воно є більш фінансово стійким.

Отже, заощадження є важливим елементом фінансів домогосподарств, вони визначаються шляхом порівняння наявного у домогосподарства доходу (після оподаткування) і витрат, які спрямовуються домогосподарством на споживання, т. б. на придбання товарів і послуг. Наявність та обсяги заощаджень

визначають фінансову стійкість домогосподарств та виступають необхідною умовою для забезпечення їх безпечного поточного та перспективного існування й розвитку. Фінансова стійкість домогосподарств є вихідним і базовим поняттям для більш широкого явища фінансової безпеки домогосподарства. Якщо фінансову стійкість домогосподарств слід розглядати у нерозривному зв'язку з обсягами їх фінансових ресурсів, то фінансова безпека домогосподарств, як процес, передбачає застосування певного механізму та інструментів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів.

Шляхи підвищення фінансової стійкості домогосподарств слід розглядати, головним чином, в контексті здатності їх до формування та ефективного використання заощаджень, для цього необхідно:

- постійно контролювати доходи і витрати для виявлення можливостей заощаджувати кошти;
- створити певний запас коштів для непередбачених потреб, наприклад в розмірі витрат домогосподарства на 3–6 місяців;
- намагатися зменшувати обсяги боргів шляхом погашення позичок;
- вкладати кошти в освіту і підвищення кваліфікації членів домогосподарства та розвиток їх професійних здатностей;
- вишукувати нові джерела доходів, що сприятиме стабілізації фінансового становища;
- підвищувати рівень фінансової грамотності членів домогосподарства в частині управління особистими фінансами, здійснення інвестицій, сплати податків.

На процеси і можливості формування заощаджень домогосподарствами та їх інвестування значний вплив мають стан фінансового ринку України, а також загальний рівень фінансової грамотності населення. В Україні протягом останніх років було прийнято низку стратегічних документів, які стосуються модернізації фінансового сектору, його подальшого розвитку в умовах війни та повоєнного відновлення економіки країни. Крім того, Національним банком України ухвалена стратегія щодо підвищення фінансової грамотності населення.

Зазначені документи передбачають проведення комплексу заходів, спрямованих на розвиток фінансової сфери, створення необхідних можливостей для здійснення заощаджень домогосподарствами України, а також їх інвестуванням для цілей розвитку економіки та підвищення рівня власного благополуччя.

Значна увага в стратегічних документах приділяється таким аспектам, як діджиталізація фінансових послуг та фінансова інклюзія для громадян. Автоматизація та цифровізація ринку фінансових послуг висуває нові вимоги щодо рівня фінансової грамотності населення. Окремим напрямком у цій роботі визначено підвищення рівня фінансової обізнаності таких категорій громадян, як діти, молодь та особи похилого віку. У досягненні даного завдання визначальна роль відводиться навчальним закладам всіх рівнів, які здатні ліквідувати прогалини у фінансових знаннях громадян та сформувати необхідні освітні компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 8 правил фінансової грамотності. URL: <https://www.universalbank.com.ua/blog/8-pravil-finansovoyi-gramotnosti>
2. Аналіз і перспективи ринку кредитування фізичних осіб. URL: https://finpuls.com/images/uploaded/sys_media_doc/doc_f801b3091c3bbe26c47ff627758d85cf.pdf
3. Андрій Пишний відповів, скільки коштів готові надати Україні міжнародні донори. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/mizhnarodna-finansova-dopomoga-ukrajini-prognoz-otrimannya-45-mlrd-dolariv-u-2025-50561743.html>
4. Борги населення за кредитами зросли торік на 62 млрд грн. URL: <https://finclub.net/news/borhy-naselennia-za-kredytamy-zrosly-torik-na-62-mlrd-hrn.html>.
5. Данилюк М. Дмитришин М, Безділь М Формування шляхів підвищення фінансової грамотності молоді. *Економіка та суспільство*. 2025 № 71. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5615/5552>
6. Домбровська С. О. Сучасні методи формування фінансової грамотності населення України. *Освітня аналітика України*. 2022. № 3 (19). С. 5–14.
7. Дослідження «Чемпіони діджиталізації 2024». KPMG в Україні та Forbes Ukraine. URL: <https://kpmg.com/ua/uk/home/insights/2025/01/chempiony-didzhytalizatsiyi-2024.html>.
8. Дослідження цифрової грамотності в Україні. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/1/8800-ua_cifrova_gramotnist_naselenna_ukraini_2023.pdf.
9. Дубина М., Тарасенко А., Тарасенко О. Напрямки підвищення рівня фінансової грамотності домогосподарств в умовах діджиталізації сфери фінансових послуг. *Економіка та суспільство*. 2023 № 56. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-17>.

10. Єрмоленко О. А., Коковіхіна О. М., Лисьонкова Н. М. Забезпечення фінансової безпеки домогосподарств в умовах впливу дестабілізаційних факторів в Україні. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2023. №73. С. 50-55.

11. Жовнір Н.М. Формування фінансової грамотності населення в умовах цифровізації. Матеріали 75-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Полтава, 02 трав.–25 трав. 2023 р.). Т. 1. С. 368–369.

12. Звіт про фінансову стабільність, жовтень 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/>

13. Казьмірова О. М. Соціологічні дослідження кредитної поведінки: проблеми та перспективи. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 2 (42). С. 18–21.

14. Качула С. В., Лисяк Л. В. Кредитна та депозитна поведінка домогосподарств в Україні як складова забезпечення їх фінансової стійкості. *Агросвіт*. 2023. № 16. С. 11–19.

15. Кізима Т. Кредитна поведінка домогосподарств: структурно-аналітичний аспект. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 1(58). С. 7–18.

16. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку/Т. О. Кізима; [вст. слово С. І. Юрія]. К.: Знання, 2010. 431 с.

17. Кізима Т. О., Шаманська О. С. Фінансова грамотність населення та фінансова поведінка домогосподарств: аспекти взаємовпливу. *Світ фінансів*. 2014. № 1. С. 16–26.

18. Коваль О. П. Фінансова грамотність літніх людей. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-02/az_fingramotnist-litnikh_100225.pdf.

19. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

20. Кривошеєва В. В. Сутність та складові кредитної поведінки фізичних осіб. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 4(1). С. 119–122.
21. Лозиченко О. Економічна поведінка домогосподарств: сутність та особливості формування. *Сталий розвиток економіки*. 2023. №2(47). 132–136.
22. Макроекономічний та монетарний огляд. Жовтень 2025 р. / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
23. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності в Україні: в НБУ окреслили перші результати і наступні кроки. URL: <https://nus.org.ua/2025/03/27/natsionalna-strategiya-rozvytku-finansovoyi-gramotnosti-v-ukrayini-v-nbu-okreslyly-pershi-rezultaty-i-nastupni-kroky/>.
24. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/NBU_Strategy-Financial-Literacy.pdf?v=12.
25. Нікіфоров П.О., Марич М.Г. Поведінкові фінанси : навч. пос., вид. друге, доповн. і перероб.. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2024. 181 с.
26. Нова онлайн-платформа з фінансової грамотності «Гаразд» від Національного банку України. URL: <https://mon.gov.ua/news/nova-onlayn-platforma-z-finansovoi-gramotnosti-garazd-vid-natsionalnogo-banku-ukraini>.
27. Опитування. Фінансова грамотність. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/6575/>.
28. Оприлюднено Рамку фінансових компетентностей дітей та молоді України. URL: <https://mon.gov.ua/news/oprilyudneno-ramku-finansovikh-kompetentnostey-ditey-ta-molodi-ukraini>.
29. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>
30. Підсумки 2025 року для ринку нерухомості. URL: <https://lun.ua/misto/statistic-market-summary->

0921?srsId=AfmBOopn7z4WFoKk3Fp6qewXPGJA7w2kaijXBRziFj5EKwFAy9fygU_

31. Повод Т. Світовий досвід визначення детермінант фінансової грамотності. *Вісник ХНТУ*. 2021. № 4(79). С. 208–215.

32. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>

33. Проскурніна Н., Бестужева С., Козуб В. Аналітичні аспекти дослідження поведінки споживачів в умовах цифровізації економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-40>.

34. Світовий банк в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>

35. Сидор І. Фінансова безпека країни через призму фінансової грамотності громадян. *Світ фінансів*. 2024. № 4(81). С. 60–74.

36. Сидорчук А. А. Фінансова стійкість домогосподарств: теоретичні основи та прикладні аспекти : моногр. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 474 с.

37. Соціально-економічний стан домогосподарств України (за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств (ОСЕСД), проведеного у грудні 2023 року - лютому 2024 року. Київ, 24 липня 2024 року / Міністерство соціальної політики України.

38. Споживацькі настрої українців у 2024 році. URL: <https://skilky-skilky.info/wp-content/uploads/2025/03/Spozhyvatski-nastroi-ukraintsiv-u-2024-rotsi.pdf>.

39. Стащук О., Потрапелюк М. Наукові основи фінансової безпеки домогосподарств. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2021. №4. С. 75-80.

40. Сторонянська І. З., Беновська Л. Я. Фінансова поведінка населення в умовах війни: регіональні особливості. *Економіка та право*. 2023. № 1. С. 71–83.
41. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: [Strategy_finsector_NBU.pdf](#)
42. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf.
43. Фінансова грамотність: основи та правила поводження з грошима. URL: <https://ideabank.ua/uk/experts/finansova-hramotnist-osnovy-ta-pravylo-povodzhennya-z-hroshyma>
44. Центр фінансових знань «Талан». URL: <https://talan.bank.gov.ua/>.
45. Цифрове кредитування в Україні: поточний стан справ та перспективи. URL: <https://fintechinsider.com.ua/cyfrove-kredytuvannya-v-ukrayini-potochnyj-stan-sprav-ta-perspektyvy/>.
46. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л. М., Полякова С. В., Шишкін В. С., Реут А. Г., Крикун О. І., Когатько Ю. Л., Заєць В. С., Клименко Ю. А., Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослід. ім. В. М. Птухи. Київ, 2023.
47. National Financial Literacy Strategy 2025-2029 of Ireland. URL: <https://assets.gov.ie/static/documents/national-financial-literacy-strategy.pdf>.
48. OECD/INFE 2023 International Survey of Adult Financial Literacy. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-infe-2023-international-survey-of-adult-financial-literacy_56003a32-en.html
49. USAID. Financial Literacy, Financial Inclusion and Financial Well-Being in Ukraine in 2021: Report on the Results of the Research. 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021_en.pdf.

50. What is Credit Behavior and How Important is it? URL:
<https://www.recevee.com/insights/what-is-credit-behavior-and-how-important-is-it>